

Conceptualizing Systematic Correspondences of the Realms of Origin and the Destination in the Koranic Conceptual Metaphor of “The Hereafter is a Competition”

Zainab Faizi*

Hossein Mohtadi**

Sayyed Haydar Fareh Shirazi***

Abstract

Introduction: Using conceptual metaphors, the Koran employs a tangible and perceptible language to make such intangible and imperceptible concepts as the Hereafter perceptible for the human being; thus, it is pivotal to use these metaphors to better perceive the Koranic concepts. A review of Koranic conceptual metaphors in a cognitive linguistic context not only provides a way to perceive the imperceptible concepts of the Koran like “the Hereafter” in a very context of experienced concepts such as “competition”, but is also a way to get into the deeper semantic layers of the supernatural concept of the Hereafter; as the association of the intangible concept of the Hereafter in mind in the form of a transparent image of a competition opens another window of intertwined Koranic knowledge for the happiness-seeking humans who aspire for a more perceptible understanding of the eternal world.

Methodology: The research is basically descriptive-analytical and based on library sources. This research builds on the cognitive semantics approach and employs the conceptual metaphor proposed

*Graduate of Arabic Language and Literature, Persian Gulf University, Bushehr, Iran. E-mail: feizyz63@gmail.com

**Associate Professor at “Arabic Language and Literature Department” Persian Gulf University, Bushehr, Iran (Corresponding Author).

E-mail: mohtadi@pgu.ac.ir

***Associate Professor at “Arabic Language and Literature Department” Persian Gulf University, Bushehr, Iran. E-mail: shirazi@pgu.ac.ir

Received date: 2021.09. 11

Accepted date: 2021.12.17

by Lakoff and Johnson. The researcher reviews and examines the Koranic texts to extract evidence of the concept of “the Hereafter is a competition” and relevant examples, and cites the Arabic texts of the verses to analyze the conceptual metaphor and infer the relevant appellation. All the verses that were inferred to include the appellations related to the Hereafter were gathered. Those verses which did not contain a metaphorical concept were removed, whereas the ones that somehow described the appellation of “the Hereafter is a competition” and involved a metaphorical context were taken as samples. It should be stated that the data analysis method was not only based on a cognitive-descriptive context of metaphor, as suggested by Lakoff and Johnson, but also quantitatively examined in the form of diagrams the conceptual metaphors by identifying and analyzing the systematic correspondence of the Origin and Destination.

Findings: The appellation “the Hereafter is a competition” reveals a number of systematic correspondences between components of two realms of origin and destination which helps us outline a diagram of the origin realm over the destination realm. Some of these appellations include the following : Apostles correspond to competition instructors; human conducts correspond to the action in the competition; sealing on the mouth of the protesters (evil-doers) and the testimony of the limbs correspond to the end of the opportunity to protest; the Heavens corresponds to the reward of the winners; reception of the record of deeds by the right or left hands corresponds to the announcement of the results and meeting with God corresponds to the finish line.

Conclusion: The research found that the identification of systematic correspondence between the concept of the Hereafter and the clear concept of the competition reveals a large number of tangible dimensions of the transcendental life after death. This is also feasible by resorting to delving into the deep layers of the Koran. The association of the unknown concept of the Hereafter in the competitive context establishes a stiff and critical competition in the material human mind by which he can change his mundane lifestyles and gain knowledge of the events after death, add to his decent deeds and learn major skills in the preliminary stage of the world to become victorious in the long and breathtaking competition that is to be held in the Hereafter.

Keywords: conceptual metaphor, appellation, Koran, the Hereafter.

مفهوم‌سازی نگاشت تناظرهای نظام‌مند حوزه

مبدأ بر حوزه مقصد در استعاره مفهومی

«آخرت مسابقه است» در قرآن کریم

۱۷۱

ذهن

مفهوم‌سازی نگاشت تناظرهای نظام‌مند حوزه مبدأ بر حوزه مقصد در استعاره مفهومی «آخرت مسابقه»...

زینب فیضی*

حسین مهندی**

سیدحیدر فرع شیرازی***

چکیده

قرآن کریم با ابزار استعاره مفهومی، مفاهیم نامحسوسی مانند مفهوم فرامادی حیات آخرت را با زبانی ملموس به بشر عرضه کرده است؛ از این رو به‌کارگیری این ابزار در فهم هرچه بیشتر مفاهیم قرآنی می‌تواند اثرگذار باشد. مطالعه استعاره‌های مفهومی قرآن در چارچوب زبان‌شناسی شناختی علاوه بر اینکه روشی برای فهم مفاهیم غیبی قرآنی مانند «آخرت» در سیمای مفاهیم تجربه‌شده مانند «مسابقه» است، روشی نیز برای رسیدن به لایه‌های معنایی عمیق‌تر مفهوم ماورایی آخرت محسوب می‌شود؛ همچنین تداعی مفهوم ناملموس آخرت در ذهن در تصویر شفاف مسابقه، دریچه‌ای دیگر از معارف درهم‌تنیده قرآنی را به روی مخاطبان سعادت‌جو که به دنبال شناخت محسوس‌تر سرای ابدی‌اند، می‌گشاید. پژوهش حاضر با روش استقرایی ضمن استخراج آیات حیات آخرت با رویکردی توصیفی-تحلیلی و بر اساس نظریه استعاره مفهومی لیکاف و جانسن به مفهوم‌سازی «آخرت» به عنوان حوزه مقصد در ساختار مفهوم شناخته‌شده «مسابقه» به عنوان حوزه مبدأ می‌پردازد، به صورت کمی و در قالب نمودار نگاشت این استعاره مفهومی را نیز ترسیم می‌نماید. مهم‌ترین نتایج کاربردی این پژوهش آن است که با شناسایی تناظرهای نظام‌مند میان مفهوم مجرد آخرت و مفهوم روشن مسابقه زوایای ملموس متعددی از حیات انتزاعی پس از مرگ کشف می‌گردد و راه برای ورود هرچه بیشتر به بطون

* کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه خلیج فارس، بوشهر. feizyz63@gmail.com

** دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه خلیج فارس، بوشهر (نویسنده مسئول).

mohtadi@pgu.ac.ir

shirazi@pgu.ac.ir

*** دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه خلیج فارس، بوشهر.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۲۰ تاریخ تأیید: ۱۴۰۰/۰۹/۲۶

منسجم متنی قرآن هموار می‌شود و همچنین تداعی مفهوم ناشناخته آخرت در ساختار مسابقه رقابتی سخت و سرنوشت‌ساز را در ذهن انسان مادی سازماندهی می‌کند تا با فهم بهتر و ملموس‌تر وقایع عالم پس از مرگ با تغییر در سبک زندگی دنیوی به دنبال کسب معارف، اعمال صالح، توشه‌اندوزی و مهارت‌های لازم در مرحله مقدماتی دنیا برای پیروزی در رقابت طولانی و نفسگیر و تعیین‌کننده آخرت باشد. این نام‌نگاشت از الگوهای استعاره‌ی بسیار خلاقانه برای تصویرسازی حیات و صف‌ناپذیر آخرت می‌باشد.

واژگان کلیدی: استعاره مفهومی، نام‌نگاشت، قرآن کریم، حیات آخرت، مسابقه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

از ابزارهای جدید در عصر حاضر که در فضای زبان‌شناسی شناختی (Cognitive Linguistics) مطرح شده و می‌توان در پرتو آن به کشف و تحلیل دقیق‌تر متون دینی پرداخت، نظریه استعاره مفهومی (Conceptual Metaphor) می‌باشد. بر اساس نظریه استعاره مفهومی هر گاه مفهومی که کمتر قابل فهم است، خواه مجرد و خواه مادی، در قالب مفهومی ملموس‌تر مفهوم‌سازی شود، با استعاره مفهومی مواجه هستیم. از نظر ایزوتسو (Izutsu) خداوند محتوای دین را از راه زبان به انسان منتقل کرده است و همه ادیان با سخن گفتن محقق شده‌اند. ظهور اسلام نیز با سخن گفتن بوده است و خداوند با پیامبر خود سخن گفت و این همان مفهوم وحی است و وحی اساساً مفهومی زبان‌شناختی است (ایزوتسو، ۱۳۶۱، ص ۱۹۳).

قرآن کریم با سرشتی استعاری مفاهیم یک فضا را در قالب مفاهیم متعلق به فضای دیگر بیان می‌کند. استعاره‌های مفهومی قرآن در نحوه نگرش مخاطب و رفتارهای او در حوزه اجتماعی اثرگذارند. قرآن کریم شبکه‌ای درهم‌تنیده از استعاره‌های مفهومی است که اساس اندیشه و جهان‌بینی قرآنی را تشکیل می‌دهند و ساختار مفهومی خاصی را در آن ایجاد می‌کنند (قائمی‌نیا، ۱۳۹۷، ص ۲۱-۲۴). خداوند متعال می‌خواهد در تفکر انسان تحول ایجاد کند و برای تغییر در اندیشه بشری و ارائه جهان‌بینی مورد نظرش از استعاره مفهومی استفاده کرده است؛ از این رو مفاهیمی را که برای مخاطبانش غریب است، از طریق استعاره‌های مفهومی آشکار ساخته است.

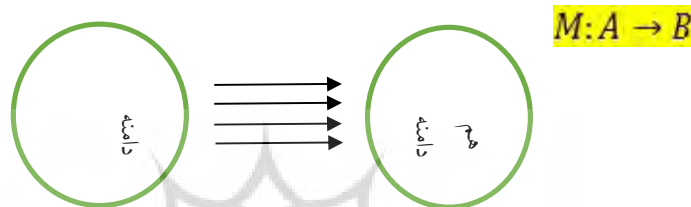
جهان آخرت به عنوان عالمی فراتر از ماده دارای مفهومی نامحسوس است. قرآن کریم برای فهماندن این مفهوم مجرد و انتزاعی با استفاده از رویکرد استعاره مفهومی از مفاهیم ملموس و تجربی بشری مانند مسابقه استفاده کرده است تا تصویری روشن از مفهوم آخرت در ذهن انسانی که در جهان مادی زندگی می‌کند، ایجاد کند. با مفهوم‌سازی آخرت در ساختار مسابقه در قرآن جهان‌ناپیدای اخروی که افق‌هایش بی‌کران است، در سیستم مفهوم‌آشنای مسابقه در ذهن تصویرسازی می‌شود. با

شناسایی تناظرهای نظام‌مند میان مفهوم مجرد آخرت و مفهوم روشن مسابقه زوایای ملموس متعددی از حیات انتزاعی پس از مرگ کشف می‌گردد و راه برای ورود هرچه بیشتر به بطون منسجم متنی قرآن هموار می‌شود. تداعی مفهوم ناشناخته آخرت در ساختار مسابقه رقابتی سخت و سرنوشت‌ساز را در ذهن انسان مادی سازماندهی می‌کند و علاوه بر ایجاد افقی روشن در برابر جویندگان حقیقت عالم پس از مرگ راه هر گونه بهانه‌جویی را به روی منکران معاد و معاندان در برابر حق می‌بندد.

استعاره مفهومی درک‌کردن و تجربه‌کردن چیزی بر اساس چیز دیگری است. نظام مفهومی انسان به شکل استعاری ساختار یافته و استعاره‌های مفهومی به مثابه عبارات زبانی کاملاً پذیرفتنی‌اند؛ زیرا در نظام مفهومی فرد حضور دارند (Lakoff Johnson, pp.5-6). «در زبان‌شناسی شناختی، استعاره درک یک حوزه مفهومی در قالب حوزه مفهومی دیگر است. یا حوزه مفهومی الف همان حوزه مفهومی ب است (Conceptual Domain A Is Conceptual Domain B) که به آن استعاره مفهومی گفته می‌شود. حوزه الف حوزه ناشناخته و حوزه ب حوزه شناخته‌شده است» (Kövecses, 2010, p.4). از مؤلفه‌های استعاره مفهومی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: حوزه مبدأ (Source Domain)، حوزه مقصد (Target Domain)، روابط بین حوزه‌های مبدأ و مقصد، عبارات زبانی استعاری (Metaphorical Linguistic Expressions)، نگاشت (Mapping) (کوچس، ۱۳۹۴، ص ۲۱-۲۲) که بر اساس پژوهش حاضر به تعریف برخی از آنها پرداخته می‌شود.

یک استعاره مفهومی از دو حوزه مفهومی تشکیل شده که یک حوزه در چارچوب حوزه دیگر فهمیده می‌شود. حوزه‌ای را که از آن عبارات استعاری خارج می‌شود، برای درک حوزه مفهومی دیگر، حوزه مبدأ می‌نامیم و آن حوزه مفهومی را که بدین روش درک می‌شود، حوزه مقصد می‌نامیم (Kövecses, 2010, p.4). «حوزه‌های مبدأ عینی‌تر و مادی‌ترند با صورت‌بندی شفاف‌تر و حوزه‌های مقصد نسبتاً انتزاعی‌تر با توصیف دشوارتر» (Ibid, p.34). لیکاف و جانسن اصطلاح نگاشت را از نظریه مجموعه‌ها در

ریاضیات گرفته‌اند؛ بنابراین لازم است خواننده این پژوهش قبل از تعریف نگاشت در استعاره مفهومی با نگاشت در ریاضیات آشنایی داشته باشد. نگاشت در ریاضیات تناظر میان دو مجموعه است که هر عضو از «مجموعه دامنه» دارای یک و فقط یک نظیر دیگری در «مجموعه هم‌دامنه» باشد. معمولاً نگاشت را با M و عمل نگاشت بر دو مجموعه A و B را با $M: A \rightarrow B$ «بخوانید: M از A به B » نمایش می‌دهند.

نمودار نگاشت در ریاضیات

اگر a عضوی از دامنه و b عضو نظیر آن در هم‌دامنه باشد، رابطه میان آنها را چنین نشان می‌دهند:

$$M(a)=b \quad \text{یا} \quad M: a \rightarrow b \quad (\text{مختاری آسکی، ۱۳۸۴، ص ۲۴۶}).$$

در معناشناسی شناختی درک استعاره را در قالب پدیده‌ای به نام «نگاشت» تبیین می‌کنند. «مجموعه‌ای از تناظرهای (Correspondences) نظام‌مند میان مبدأ و مقصد وجود دارند که عناصر مفهومی سازه‌ای (Constituent Conceptual Elements) حوزه B را بر عناصر سازه‌ای حوزه الف منطبق می‌کنند. به این تناظرهای مفهومی در بیان فنی نگاشت «انطباق» گفته می‌شود» (Kövecses, 2010, p.7). گرادی با استعاره مفهومی «ملت یک کشتی است» در توضیح نگاشت می‌گوید: این استعاره در توصیف ملت نگاشت‌هایی را میان مفهوم ملت و کشتی به دنبال دارد که به نحوه حرکت کشتی، پیشرفت ملت در طول تاریخ، وضعیت هوا، وضعیت سیاسی-اجتماعی حاکم بر ملت و... می‌توان اشاره کرد و شرایط حاکم بر وضعیت کشتی بر روند پیشرفت یک ملت نگاشت می‌شود. در اینجا از حوزه ملموس کشتی در حوزه مبدأ برای بیان مفهوم انتزاعی ملت در حوزه مقصد استفاده شده است (Grady, 2007, p.190).

استعاره‌ها با مجموعه‌ای از تناظرهای مفهومی نگاشت‌اند و عبارت بیانگر استعاره‌ای مفهومی همان نام‌نگاشت است. از نظر لیکاف و جانسن (۱۹۸۰) نام‌نگاشت‌ها نام‌های یادافزاری هستند که نگاشت مربوطه را به خاطر می‌آورند (Lakoff, 1993, p.190)؛ مثلاً در استعاره «زندگی سفر است» نام‌نگاشت می‌شود: «زندگی سفر است» و مجموعه‌ای از تناظرهای هستی‌شناختی که مشخصه یک نگاشت است، حاصل می‌شود.

سؤالات پژوهش

- استنباط نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» در قرآن کریم چگونه صورت می‌گیرد؟
- حوزه‌های مبدأ و مقصد در نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» کدام‌اند؟
- در استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است» چه تناظرهای نظام‌مندی میان مفاهیم حوزه مبدأ و حوزه مقصد در مفاهیم «آخرت» و «مسابقه» صورت می‌گیرد؟

پیشینه تحقیق

در حوزه استعاره مفهومی کتب و پایان‌نامه و مقالاتی نوشته شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

پژوهش درباره استعاره مفهومی اولین بار با کتاب **استعاره‌هایی که با آنها زندگی می‌کنیم** انتشارات دانشگاه شیکاگو آمریکا (۱۹۸۰) اثر لیکاف و جانسن آغاز شد که به عنوان آغازگران این پژوهش تحلیل شناختی از استعاره ارائه دادند که نظریه مفهومی در باب استعاره یا استعاره مفهومی نام گرفت. این کتاب به تبیین استعاره‌هایی که در زندگی روزمره ما جریان دارد، پرداخته است؛ استعاره‌هایی که برای درک اندیشه، زبان، تجربیات و حتی پیش‌پاافتاده‌ترین مفاهیم و مسائل زندگی‌مان بر آن استواریم و در نظام مفهومی ما نقشی بسزا ایفا می‌کنند؛ اما بسیاری از دیدگاه‌های سنتی فلسفی نقش اندکی (یا هیچ نقشی) برای آن در فهم جهان ما و خود ما قایل‌اند. این کتاب حاصل یک دغدغه فکری هر دو نویسنده در این باره بود که مردم چگونه زبان و تجربه خود را می‌فهمند... مارک دریافته بود که بیشتر دیدگاه‌های سنتی فلسفی نقش اندکی برای استعاره در فهم جهان ما و خود ما قایل‌اند (اگر اصلاً نقشی برای آن قبول داشته باشند).

جورج شواهد زبانی‌ای را کشف کرده بود که نشان می‌دادند استعاره در زندگی و اندیشه روزمره رایج است - شواهدی که با هیچ کدام از نظریه‌های معاصر انگلیسی-آمریکایی در زمینه معنا، هم در فلسفه و هم در زبان‌شناسی، سازگار نبودند. استعاره به طور سنتی در این دو رشته در درجهٔ دوم اهمیت قرار داشت.

کتاب **استعاره‌های مفهومی و فضاهای قرآن** سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی تهران به قلم **علیرضا قائمی‌نیا** (۱۳۹۶). نویسنده این کتاب به کمک دو نظریه استعاره مفهومی و نظریه تلفیق مفهومی تحلیل جدیدی از زبان استعاری قرآن و ارتباط آن با جهان‌بینی اسلامی را پیش کشیده که بنا به آن، استعاره‌های مفهومی قرآن بخش اجتناب‌ناپذیر تفکر اسلامی‌اند. استعاره‌های زبانی قرآن تجلیات استعاره‌های مفهومی آن هستند. این استعاره‌ها به ابعاد مختلف زندگی و تفکر اسلامی شکل می‌دهند. پژوهشگر این کتاب معتقد است امروز چنین تحقیقاتی در استعاره‌های قرآن، آن هم با رویکرد روان‌شناختی صورت نگرفته است. آنچه تا کنون در تحقیقات وجود داشته، عموماً زمینه‌های ادبی داشته‌اند نه روان‌شناختی و فلسفی؛ بنابراین با ابزار استعاره مفهومی می‌توان اطلاعات جدیدی به دست آورد.

پایان‌نامه «استعاره‌های مفهومی بهشت در قرآن کریم» پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی پژوهشکده زبان‌شناسی اثر **راضیه رستمی شیرین‌آبادی** (۱۳۹۵). پژوهش حاضر به بررسی استعاره‌های مفهومی «بهشت» در پیکره‌ای نمونه از آیات قرآن کریم می‌پردازد. در این پژوهش تلاش شده است با جست‌وجو در کل قرآن کریم، پیکره‌ای متشکل از آیات قرآن که مربوط به توصیف بهشت است، نمونه‌گیری و سپس آیات و عباراتی که حاوی مفهوم «بهشت» در قالب استعاره‌های مفهومی بودند، استخراج گردد. در مجموع با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر مشخص شد که در قرآن کریم بیشتر از حوزه مبدأ «مکان» برای بیان مفهوم بهشت از بیرون و حوزه مبدأ «زندگی فاخر و اشرافی» برای بیان مفهوم بهشت از درون استفاده شده است. در گام آخر به عنوان یکی دیگر از دستاوردهای پژوهش حاضر، مقایسه‌ای میان حوزه‌های مبدأ و

نام‌نگاشت‌های استخراج‌شده از هر دو بخش صورت گرفت.

پایان‌نامه «دور الاستعارة المفهومية في فهم القرآن الكريم - سورة النور انموذجاً» اثر علی صاحب عیید (۱۳۹۸) جامعه آل‌البت العالمیه که طبق پژوهش‌های زبان‌شناسی شناختی و سازوکارهای استعاره مفهومی به نقش مهم این استعاره‌ها در فهم نصوص قرآنی و برداشتن نقاب از آنها در سوره نور می‌پردازد و ضمن معرفی حوزه‌های مبدأ و مقصد به چگونگی تطبیق نگاشت‌های این دو حوزه اشاره کرده است.

مقاله «بررسی مفهوم‌سازی استعاری «عمر سرمایه است» در سوره عصر به قلم زهر/ صرفی (۱۳۹۹)، مجله ذهن که بر اساس معناشناسی شناختی به تحلیل استعاره مفهومی «عمر سرمایه است» در سوره عصر می‌پردازد و ضمن تطبیق حوزه مبدأ سرمایه بر حوزه مقصد یعنی عمر به مهم‌ترین نگاشت‌های این استعاره نیز اشاره کرده است؛ نگاشت‌هایی مانند «بازار متناظر است با دنیا، سرمایه‌گذار متناظر است با انسان، خریدار متناظر است با خدا یا غیر خدا، کارشناسان سود و زیان دنیا متناظرند با انبیا...».

با توجه به اینکه پژوهش مستقلی با رویکرد مقاله حاضر انجام نشده است، از جنبه‌های نوآوری پژوهش حاضر استنباط نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» در قرآن کریم در پرتو نظریه استعاره مفهومی است که با شناسایی تناظرهای نظام‌مند میان مؤلفه‌های حوزه مبدأ و مقصد و تبیین نقش مفهوم عینی مسابقه در مفهوم‌سازی مفهوم ناشناخته آخرت به ترسیم نگاشت استعاره مفهومی مربوطه می‌پردازد.

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی و کتابخانه‌ای است که با رویکرد معناشناسی شناختی و بر اساس نظریه استعاره مفهومی لیکاف و جانسن صورت گرفته است. پژوهشگر با مطالعه و بررسی متن قرآن شواهد مربوط به مفهوم «آخرت مسابقه است» و منازل آن را استخراج نموده و با استناد به متن عربی آیات به تحلیل استعاره مفهومی و استنباط نام‌نگاشت مربوطه پرداخته است. برای استنباط نام‌نگاشت‌های حیات آخرت در این نوشتار تمام آیاتی که در خصوص فضای مربوط به حیات پس از مرگ

بودند، جمع‌آوری شدند. اکثر آیاتی که در توصیف مفهوم «آخرت مسابقه است» ساختاری استعاری داشتند، نمونه آماری در نظر گرفته شدند. در میان آیات مورد بررسی نیز تمرکز این پژوهش تنها روی بخشی است که مورد نیاز تحلیل بوده است. قابل ذکر است که روش تحلیل داده علاوه بر اینکه به صورت توصیفی در قالب شناختی بر اساس رویکرد لیکاف و جانسن (۱۹۸۰) به استعاره بوده است، به صورت کمی و در قالب ترسیم نمودار نگاهت استعاره‌های مفهومی با شناسایی و تحلیل تناظرهای نظام‌مند میان حوزه‌های مبدأ و مقصد نیز انجام شده است.

الف) مفهوم‌سازی نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است»

قیامت از منزل‌گاه‌های جهان پس از مرگ است که حوادث پیچیده‌ای در آن رخ می‌دهد و با تعبیر گوناگونی در قرآن از آن یاد شده است. در کتاب معاد در قرآن یکی از تعبیری که در مورد حوادث گوناگون قیامت به کار رفته «مسابقه» می‌باشد (جوادی آملی، ۱۳۸۲، ج ۴، ص ۳۸۸). به کاربردن تعبیر «مسابقه» به عنوان حوزه مفهومی عینی و ملموس برای مفهوم ناملموس و مجرد و پیچیده «آخرت» در قرآن استعاره‌ای مفهومی از نوع ساختاری را می‌آفریند که می‌توان در قالب نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» به تبیین و توضیح آن پرداخت.

۱. برخی آیات مؤید استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است» در قرآن

- «وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ» (واقعہ: ۱۰). سابقون در دنیا به سوی خیرات سبقت می‌گیرند و در آخرت به سوی مغفرت و رحمت سبقت می‌گیرند (الطباطبائی، ۱۳۹۰ق، ج ۱۹، ص ۱۹۹). سبقت‌گیرندگان به سوی خیرات در دنیا همان سبقت‌گیرندگان به سوی بهشت در عقبی هستند (الفخر الرازی، ۱۴۲۰ق، ج ۲۹، ص ۳۹۰). بر اساس آیه، دنیا محل کسب توانمندی‌های لازم برای شرکت در مسابقه آخرت است و آخرت میدان مسابقه‌ای است که شرکت‌کنندگان برای رسیدن به جوایز از هم سبقت می‌گیرند.
- «... وَ فِي ذَلِكَ فَلَيْتَنَّا فَاَسُ الْمُتَنَافِسُونَ» (مطففین: ۲۶). منافسه به معنای مسابقه

یعنی پیشی گرفتن از دیگران برای شیء نفیس است و جایزه برندگان در مسابقه روز قیامت داده می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۸۲، ج ۴، ص ۳۸۹). «تنافس» در اینجا یعنی مسابقه و مسابقه‌دهندگان باید بر سر همه نعمت‌های بهشتی مسابقه بگذارند (الطباطبائی، ۱۳۹۰، ج ۲۰، ص ۲۳۸). از تأکید قرآن برای کسب آمادگی لازم در دنیا به منظور به دست آوردن بهترین جوایز در سرای ابدی مفهوم سازی آخرت در ساختار مسابقه فهمیده می‌شود. مسابقه‌ای که جوایزش بر اساس لیاقت شرکت‌کنندگان در اختیارشان قرار می‌گیرد.

• «دَعَوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» (یونس: ۱۰). این آیه نهایت آسایش بهشتیان را می‌رساند که از بودنشان در بهشت به حدی خشنودند که آنچه در دنیا مطالبه می‌کردند از قبیل برپایی عدالت و... را در بهشت مطالبه نمی‌کنند؛ زیرا هرچه بخواهند برایشان مهیاست؛ از این رو برای تسبیح و درودهای پاک وقت کافی دارند (مغنیه، ۱۴۲۴، ج ۴، ص ۱۳۷). بر اساس آیه حال خوش بهشتیان در منتهی‌الیه مسابقه آخرت فهمیده می‌شود. جایزه بهشت به حدی شگفت‌آفرین است که بهشتیان ابتدا و انتهای دعایشان تسبیح و سپاس از خداوند متعال است.

دسته دیگر آیاتی هستند که در آنها کلمه «عُقَبِي» یا «عاقبه» به کار رفته است:

• «... لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ» (رعد: ۲۲). منظور از «عُقْبَى الدَّارِ» همان عاقبت نیک دنیاست که همان بهشت است که خداوند برای فرجام دنیا و بازگشت اهل آن اراده نموده است (الزمخشری، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۵۲۶). همان گونه که خداوند به فرجام نیک متقین در آخرت وعده داده، به فرجام سوء کافران نیز در سرای ابدی وعده می‌دهد: «مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ... تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ عُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ» (رعد: ۳۵). وعده دادن قرآن به فرجام نیک یا بد در آخرت تصویری از رقابت میان انسان‌ها برای رسیدن به بهترین فرجام در سرای ابدی را در ذهن ایجاد می‌کند. انسان‌هایی که در دنیا به دنبال کسب اعمال صالح

بوده‌اند، فرجامی نیک دارند و بالعکس نصیب کافران بدترین فرجام می‌باشد که همان عذاب جهنم است.

از آیات مؤید دیگر آیات با کلمات «حظ» یا «خلاق» به معنای بهره و نصیب می‌باشند:

• «... يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ...» (آل عمران: ۱۷۶). مسابقه‌دهندگان

به سوی کفر در آخر راه چیزی برای آخرتشان نمی‌ماند و برایشان عذابی دردناک است (الطباطبائی، ۱۳۹۰ق، ج ۴، ص ۷۸). اشاره به حظ و نصیب در جایی است که رقابتی در کار باشد: «از ارکان مسابقه حظ و بهره‌ای است که به اشخاص داده می‌شود» (مطهری، ۱۳۵۸، ص ۱۰۷). اشاره قرآن به وجود بهره در آخرت برای گروهی در مقابل بی‌بهره‌بودن گروهی دیگر نوعی تصویرسازی از آخرت است که آن را در سیمای رقابتی تنگاتنگ مفهوم‌سازی می‌کند.

سبقت در خیرات برای کسب توانمندی‌های لازم در دنیا، پیشی‌گرفتن به سوی رحمت و مغفرت خداوندی در آخرت، تلاش برای دریافت بهترین جوایز قیامت، رقابت بر سر نعمت‌های بهشتی، رسیدن به نهایت آسایش در منتهی‌الیه مسیر آخرت، کسب فرجام نیک یا بد در سرای ابدی، وجود حظ و بهره یا عدم وجود آن در پایان راه آخرت و... همه از مفاهیم تجربی و ملموسی است که قرآن برای توصیف بهتر جهان غیبی آخرت به کار برده است و مفهوم ناشناخته آن را در ساختار رقابتی حساس سازماندهی می‌کند و با ایجاد استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است» افقی روشن را در برابر جویندگان حقیقت عالم پس از مرگ جلوه می‌دهد. اکنون جهت شناسایی تناظرهای نظام‌مند میان حوزه مبدأ و مقصد و ترسیم نگاهت استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است» نیازمند تبیین زیرساخت‌های مفهوم تجربی مسابقه‌ایم تا بتوانیم مفاهیم متناظرشان را در مسابقه آخرت مشخص سازیم.

۲. ارکان و مؤلفه‌های مسابقه

یک مسابقه هدفمند دارای ارکانی است که شرایط برگزاری رقابتی عادلانه و پرهیجان را

همراه با اعطای جوایز در حد لیاقت شرکت‌کنندگان فراهم می‌کند. برخی از ارکان یک مسابقه عادلانه عبارت‌اند از: آزادی افراد در رقابت؛ قوانین مسابقه؛ شرکت‌کنندگان؛ عمل مورد مسابقه و عدالت‌محوری (مطهری، ۱۳۵۸، ص ۱۰۵-۱۰۸).

از آنجا که مسابقه امری تجربی است، مؤلفه‌های دیگری نیز به این صورت دارد: عبور از عقبه‌ها؛ میدان آمادگی مسابقه؛ کسب انواع آمادگی؛ مرییان؛ کمک‌مربی؛ شیوه‌نامه؛ نقطه شروع و مراحل بعدی؛ خط پایان؛ امتیاز منفی؛ تسهیلات ویژه برندگان؛ تماشاگران؛ داور؛ برندگان و بازندگان؛ پایان فرصت اعتراض؛ بهترین پاداش؛ جایزه ویژه؛ بدترین عقاب؛ کیفیت رقابت؛ دلایل شکست بازندگان؛ اعلام نتایج و... . اکنون برخی مؤلفه‌های متناظر با این ارکان در مسابقه هدفمند آخرت شناسایی می‌گردد و با استنباط تناظرهای مفهومی میان حوزه مبدأ و مقصد نمودارنگاشت احکام قلمرو مبدأ بر قلمرو مقصد ترسیم می‌شود؛ همچنین با توجه به زیادبودن مؤلفه‌های مسابقه آنها را در پنج بخش جداگانه بررسی می‌کنیم:

۲-۱. مؤلفه‌های بخش اول مسابقه

۲-۱-۱. میدان آمادگی مسابقه

شرکت‌کنندگان هر مسابقه‌ای پیش از شروع رقابت اصلی در محلی به تمرین می‌پردازند تا توانمندی‌های لازم را برای حضور در مسابقه کسب کنند. مسابقه هدفمند آخرت نیز مکانی برای آمادگی دارد. زندگی دنیا مقدمه‌ای برای زندگی آخرت است و هدف اصلی از زندگی موقت دنیوی آمادگی یافتن انسان برای رسیدن به سعادت ابدی است. امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمایند: «أَلَا وَ إِنَّ الْيَوْمَ الْمَضْمَارَ وَ غَدَاً السَّبَاقُ... آگاه باشید، امروز روز تمرین و فردا روز مسابقه است...» (الشریف الرضی، ۱۴۳۱ق، ص ۸۷). ایشان دنیا را مکان کسب آمادگی برای مسابقه آخرت می‌دانند و نسبت به به‌دست‌آوردن مهارت‌های لازم برای شرکت در رقابتی تعیین‌کننده هشدار می‌دهند.

دنیا به عنوان مرحله ابتدایی جایی است که انسان باید تمام تلاش خود را به کار بندد تا در نهایت ورزیدگی بتواند پیروز مسابقه آخرت باشد. از نظر قرآن کریم دنیا

محل آماده‌شدن و دست‌وپنجه‌نرم‌کردن با مشکلات است و انسان به ملاقات پروردگار در سرای ابدی می‌رود: «یا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيه» (انشقاق: ۶). سعادت‌مندان مسابقه آخرت کسانی‌اند که در دنیا با تهذیب نفس خود را از وسوسه‌های شیاطین ایمن داشته و در مسیر خدانشناسی گام‌های خود را برای سرعت‌گرفتن در مسیر مسابقه آخرت استوار نمایند.

۲-۱-۲. آزادی افراد در رقابت و امکانات عمومی

وقتی رقابت‌کنندگان خود را برای مسابقه‌ای بزرگ آماده می‌کنند، توجه به آزادی‌شان در رقابت و قراردادن امکانات یکسان برای همگان امری ضروری است. دنیا که مرحله مقدماتی مسابقه آخرت است، باید دارای امکاناتی باشد که همه انسان‌ها بتوانند از آنها بهره‌مند شوند. مطهری درباره ضرورت آزادی افراد در رقابت می‌گوید: خداوند حکیم افراد بشر را مختار آفریده و میدان دنیا را برای فعالیتشان قرار داده و تنها یک وظیفه محدود و غیر قابل تخلف برایشان در نظر نگرفته تا همه افراد بتوانند به بالاترین مواهب نایل آیند (مطهری، ۱۳۵۸، ص ۱۰۶). قرآن کریم هم در آیاتی به وجود امکانات یکسان برای همگان در مرحله مقدماتی دنیوی اشاره می‌کند؛ از جمله می‌فرماید: «وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا * وَ بَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شُدَادًا * وَ جَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا * وَ أَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَاجًا * لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَ نَبَاتًا * وَ جَنَّاتٍ أَلْفَافًا» (نبا: ۱۱-۱۶).

علاوه بر اینکه در دنیا امکانات کافی برای همه انسان‌ها فراهم شده است. خداوند انتخاب راه خیر و شر را برای رسیدن به سعادت یا شقاوت ابدی آزاد قرار داده تا انسان مختار به دور از هر گونه اهرم فشاری برای سرنوشت نهایی خود برنامه‌ریزی کند: «لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ» (بقره: ۲۵۶).

بر اساس آیات معاش در روز، آفرینش آسمان‌ها، وجود ماه، باران، گیاهان، باغ‌های پردرخت، آزادی در انتخاب راه خیر و شر و... امکانات در دسترس است که خداوند در دنیا در اختیار انسان‌ها قرار داده تا همگان از آنها بهره‌مند شده و در جهت تقویت قوای خود برای رقابت در مسابقه عظیم اخروی به کار گیرند؛ ولی همه با وجود امکانات

برابر بر اساس قرآن در ابراز توانمندی‌ها یکسان نیستند: «لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا...» (بقره: ۲۸۶).

۳-۱-۲. انواع آمادگی

در دنیا که مکان آمادگی مسابقه آخرت است، انسان هوشیار به کسب انواع آمادگی‌ها پرداخته تا بتواند در رقابت اخروی در نهایت ورزیدگی به بهترین جوایز نایل آید. قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

- وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ (رعد: ۲۲).
- ... فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ... (بقره: ۱۴۸).

طبق آیات صبر، اقامه نماز، انفاق در خفا و آشکار، جبران بدی با نیکی و سبقت در خیرات از جمله آمادگی‌های لازم برای پیروزی در مسابقه عظیم اخروی است؛ مسابقه‌ای هوشمند که جوایز و جایگاه‌های نیکوی آن بر اساس میزان شایستگی شرکت‌کنندگان و درجات آمادگی‌های آنان است.

۴-۱-۲. عبور از موانع و عقبه‌ها

در مرحله مقدماتی قبل از مسابقه گذرگاه‌هایی طراحی شده‌اند که شرکت‌کنندگان باید با درایت کافی از آنها گذر کنند تا بتوانند از پس سختی‌های مسابقه اصلی برآیند. قرآن کریم گذر از گردنه‌های صعب‌العبور دنیا را مشروط به انجام اعمالی نموده است؛ از جمله می‌فرماید: «وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعُقْبَةُ * فَكُ رَقِيبَةً * أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ * يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ * أَوْ مَسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ» (بلد: ۱۶-۱۲). خداوند انجام اعمال شایسته را عقبه و عمل به آنها را سختی ورزیدن نسبت به آنها قرار داده است (الطبرسی، ۱۴۱۲ق، ج ۴، ص ۴۹۴). طبق آیات آزادکردن برده، اطعام در روز قحطی، اطعام به یتیمان خویشاوند و اطعام به مستمند خاک‌نشین عقبه‌های صعب‌العبور در دنیا می‌باشند.

انسانی که به فکر رسیدن به بهترین کرامت‌ها در مسابقه پایانی است، تمام سرمایه خود را به کار می‌گیرد تا از گذرگاه‌های مرحله مقدماتی با موفقیت عبور نماید. بر

اساس بررسی‌ها «آخرت» در ساختار «مسابقه» دارای مؤلفه‌هایی چون میدان آمادگی و آزادی افراد در رقابت است. میان مؤلفه‌های «آخرت» به عنوان حوزه مقصد و مؤلفه‌های «مسابقه» به عنوان حوزه مبدأ تناظرهای نظام‌مندی است که با ذکر این تناظرها که از مشخصه‌های اصلی یک نگاهت است، نمودارنگاشت بین عناصر سازه‌ای حوزه مبدأ و مقصد را ترسیم می‌نماییم.

۳. تناظرهای نظام‌مند در نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» در مؤلفه‌های بخش اول

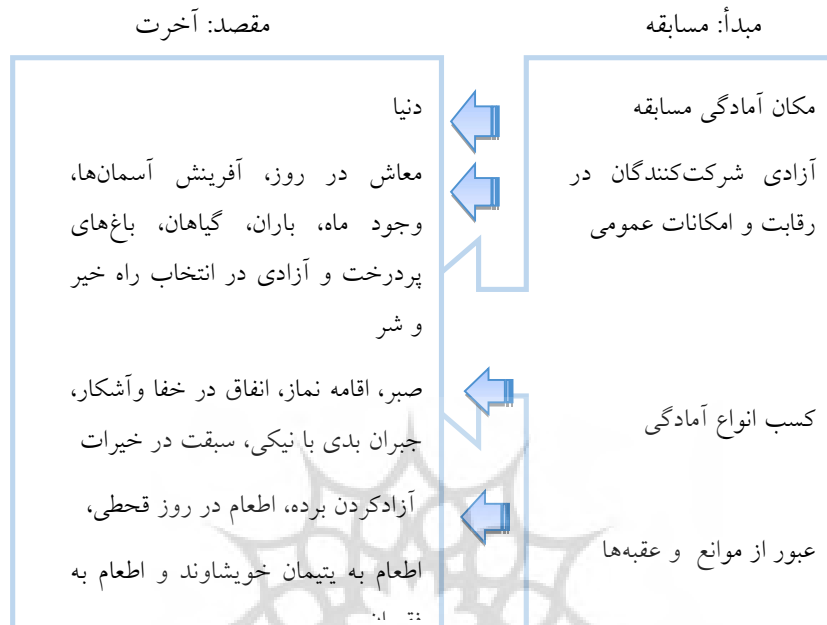
مسابقه

۳-۱. نگاهت آخرت به مثابه مسابقه

- دنیا متناظر با مکان آمادگی مسابقه است.
- معاش در روز، آفرینش آسمان‌ها، وجود ماه، باران، گیاهان، باغ‌های پردرخت، آزادی در انتخاب راه خیر و شر و... متناظر با آزادی شرکت‌کنندگان در رقابت و امکانات عمومی‌اند.
- صبر، اقامه نماز، انفاق در خفا و آشکار، جبران بدی‌ها با نیکی‌ها، سبقت در خیرات، با کسب انواع آمادگی متناظرند.
- آزادکردن برده، اطعام در روز قحطی و به یتیمان خویشاوند و فقیران با عبور از موانع و عقبه‌ها متناظرند.

۴. نگاهت استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است»

پروژه‌های علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار نگاشت حوزه مبدأ بر حوزه مقصد در مؤلفه‌های بخش اول

۵. مؤلفه‌های بخش دوم مسابقه

۵-۱. مریبان

برای شرکت در هر رقابتی نیاز به مریبانی مجرب و دلسوز است تا بتوانند با بهترین آموزش‌ها متریبان خود را برای سخت‌ترین رقابت‌ها آماده کنند. هرچه مریبان کارآمدتر باشند، نتایجی که متریبان کسب می‌کنند، باشکوه‌تر است؛ از آنجا که خداوند حکیم هدف از خلقت انسان‌ها را امری بیهوده نمی‌داند، در مرحله مقدماتی دنیا آگاه‌ترین مریبان را برای هدایت و رشد مسابقه‌دهندگان حیات اخروی فرستاده است: «وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ...» (یونس: ۴۷). پیامبران به عنوان خبره‌ترین مریبان آمده‌اند تا راهنمای هدایتگر انسان برای رسیدن به بالاترین درجه کمال در رقابت آخرت باشند. از نظر امام خمینی (ره) این نوع هدایت توسط انبیا علیهم‌السلام مختص انسان است و اگر کسی خود را تحت این نوع تربیت قرار داد، به مرتبه کمال انسانیت می‌رسد (خمینی، ۱۳۷۵، ص ۴۵).

۲-۵. کمک‌مربیان و مراقبان

همواره در کنار مربیان کمک‌مربیانی هستند که از متربیان محافظت می‌کنند و به ثبت درجات پیشرفت و پسرفت مسابقه‌دهندگان در حال آمادگی می‌پردازند؛ از آنجا که مسابقه آخرت در نهایت انسجام است، از وجود مراقبان دقیق و ریزبین مستثنا نیست: «لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مَن خَلْفَهُ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ...» (رعد: ۱۱). «وَ إِنَّ عَلَيْكُمْ لِحَافِظِينَ * كَرَامًا كَاتِبِينَ * يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ» (انفطار: ۱۰-۱۲)؛ این نگهبانان فرشتگانی‌اند که هرچه از اطاعت یا نافرمانی را انجام دهید، ثبت می‌کنند و هیچ عملی از آنها مخفی نیست (الطوسی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۰، ص ۲۹۲).

توصیف مراقبان در دنیا باعث می‌شود انسان‌ها با مراقبت بیشتر بر اعمالشان همواره در تلاش برای رسیدن به سعادت ابدی باشند. محافظت دائمی فرشتگان دلیلی بر توجه دائمی خداوند حکیم برای یاری‌رسانی به انسان است؛ اما اینکه بعضی انسان‌ها از این موهبت محروم‌اند، به دلیل عدم تلاش خودشان است؛ همان‌گونه که در آیه ۱۱ سوره رعد پیش‌تر اشاره شد که خداوند سرنوشت قومی را تغییر نمی‌دهد تا آنها وضع خود را تغییر دهند.

۳-۵. دستورالعمل یا شیوه‌نامه مسابقه

هرچه جوایز یک مسابقه ارزشمندتر باشند، دستورالعمل برگزاری مسابقه دقیق‌تر است. در مسابقه آخرت خداوند عادل در میدان آمادگی قبل از مسابقه نهایی دستورالعمل دقیق شرکت در رقابت هدفمند اخروی را در اختیار تمامی انسان قرار داده و حجت را بر آنها تمام کرده است. در قرآن کریم به کتبی که توسط پیامبران در اختیار مردم قرار گرفته، اشاره شده است: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ...» (حدید: ۲۵).

خداوند حکیم از نزول کتاب برای هیچ امتی فروگذاری نکرده است؛ حتی اولین پیامبر که آدم ع بوده نیز دارای کتاب بوده است. در روایتی از پیامبر اکرم ص آمده

است: «... اَبْتَدَأَ بِالصُّحُفِ الَّتِي اُنزِلَ عَلَيْهَا اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلٰى اٰدَمَ...» (البحرانی، ۱۹۱۲م، ج ۲، ص ۴۴۰). کتب آسمانی که بر انسان‌ها در تمامی اعصار نازل شده‌اند، توسط پیامبران در دسترس قرار گرفته‌اند. این کتب انسان‌ها را به سعادت ابدی رهنمون می‌سازند. انسان متفکر با تبعیت از دستورهای این کتب خود را در ورطه خطا نمی‌اندازد و برای پیروزی در صحنه‌های هولناک اخروی آماده می‌شود.

۴-۵. عمل مورد مسابقه

از آنجا که مسابقه هدفمند آخرت مسابقه‌ای عدالت‌محور است و همه انسان‌ها با تمام مهارت‌های کسب نموده در دنیا در آن به رقابت می‌پردازند، تنها یک عمل خاص مورد هدف نیست و کارنامه مسابقه‌دهندگان بر اساس تمامی اعمالی است که در دنیا انجام داده‌اند. آیاتی از قرآن کریم به این مهم می‌پردازند؛ از جمله می‌فرماید: «... هَذَا الْكِتَابُ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً...» (کهف: ۴۹)؛ از اعمالشان همه را برشمرده است (الزمخشری، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۷۲۶). تمامی اعمال انسان در صدور کارنامه نهایی رقابت‌کنندگان مسابقه بی‌بازگشت آخرت مورد ارزیابی قرار می‌گیرند و همه در ثبت امتیازات مسابقه‌دهندگان اثرگذار است. این تصویرسازی بی‌بدیل قرآن از جهان ناشناخته آخرت در قالب مسابقه‌ای سرنوشت‌ساز انسان اندیشه‌ورز را وادار می‌کند تمام تجهیزات خود را در دنیا برای کسب بالاترین سعادت‌ها در رقابت حساس آخرت بسیج نماید.

۵-۶. نقطه شروع مسابقه و مراحل بعدی

منزل مرگ اولین ایستگاه و نقطه ورود به سرای ابدی است (قمی، ۱۳۸۶، ص ۱۴)؛ از این رو در استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است» مرگ نقطه شروع مسابقه است. جایی که شرکت‌کنندگان پس از به‌دست‌آوردن انواع مهارت‌های لازم از مرحله مقدماتی دنیا با رخت‌بربستن عزم شرکت در رقابتی سرنوشت‌ساز می‌نمایند؛ همچنین قبل از رسیدن به متتھالیه مسیر ایستگاه‌ها و منازل وجود دارد که به ترتیب آنها را ذکر می‌کنیم: قبر، برزخ، قیامت، بیرون آمدن از قبر، میزان، حساب‌رسی، پرونده و صراط (همان، ص ۹-۶). همه این ایستگاه‌ها را می‌توانیم به عنوان مراحل صعب‌العبور مسابقه عظیم اخروی در

نظر بگیریم. وجود ایستگاه‌های پی در پی و با برنامه در مسیر مسابقه پرهیجان آخرت تداعی دقیقی در ذهن ایجاد می‌کند تا مفهوم نامحسوس آخرت شناخته‌تر شده، ساکنان دنیا با درس‌پروراندن اندیشه رقابت در عقبی، خود را به بهترین توانمندی‌ها مجهز سازند.

۶. تناظرهای نظام‌مند در نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» در مؤلفه‌های بخش دوم مسابقه

۱-۶. نگاشت آخرت به مثابه مسابقه

- پیامبران الهی متناظرند با مربیان مسابقه.
- فرشتگان محافظ متناظرند با مراقبان و کمک‌مربیان مسابقه.
- کتب آسمانی متناظرند با دستورالعمل مسابقه.
- تمامی اعمال انسان متناظرند با عمل مورد مسابقه.
- مرگ متناظر است با نقطه شروع مسابقه.
- قبر تا صراط متناظرند با مرحله دوم تا هشتم مسابقه.

۳-۶. نگاشت استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است»

نمودار نگاشت حوزه مبدأ بر حوزه مقصد در مؤلفه‌های بخش دوم

۲-۶. مؤلفه‌های بخش سوم مسابقه

شرکت‌کنندگان

همه انسان‌ها دیر یا زود طعم مرگ را می‌چشند: «نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَ مَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ» (واقعه: ص ۶۰). مرگ نقطه تلاقی میان دنیا و جهان آخرت است. انسانی که در دنیا تابع دستورهای الهی بوده با کوله‌باری از مهارت‌های پیش‌برنده وارد سرای سرنوشت می‌شود و جوایز سرمنزل سعادت را نصیب خود می‌نماید؛ اما انسان دنیاطلبی که از حقیقت آخرت غافل بوده، در نقطه شروع رقابت اخروی تازه می‌فهمد فاقد مهارت‌های ضروری برای رقابت در مسابقه بی‌بازگشت اخروی است. در سرای باقی تمامی مردگان به عنوان مسابقه‌دهندگان حیات آخرت منزل به منزل در رقابتی عدالت‌محور با تجهیزاتی که در دنیا با خود همراه کرده‌اند، به رقابت می‌پردازند.

داور

هیچ مسابقه پیش‌رونده‌ای از وجود داوری عادل مستثنا نیست. خداوند متعال داور اصلی در مسابقه آخرت است: «قَالَ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». «خداوند در روز قیامت به عدالت داوری می‌نماید و به احدی ظلم نمی‌کند» (ابن‌کثیر، ۱۴۱۹ق، ج ۱، ص ۲۶۸-۲۶۹). «قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَ هُوَ الْفَاتِحُ الْعَلِيمُ» (سبأ: ۲۶). خداوند اهل حق و باطل را گردهم می‌آورد. دروغ ممکن است حقیقت را تحت‌الشعاع قرار دهد؛ اما همه این برخوردها برای مدتی کوتاه است؛ چراکه خداوند در نهایت قاطعیت داوری می‌کند (سید قطب، ۱۴۲۵ق، ج ۵، ص ۲۹۰۵-۲۹۰۶). داوری خداوند در مسابقه آخرت عدالت‌محور است و در نهایت موشکافی میان مسابقه‌دهندگان داوری می‌کند و کوچک‌ترین عمل شرکت‌کنندگان را در صدور حکم نهایی رقابت دخیل می‌سازد.

قوانین مسابقه

شرکت‌کنندگان در هر مسابقه اگر با دقت قوانین مسابقه را رعایت نمایند، به راحتی می‌توانند از سایر رقبا پیشی گرفته، پیروز میدان مسابقه باشند. هرچه مسابقه پیچیده‌تر باشد، قوانین آن از اصول بهتری برخوردار بوده، رعایت آنها عنایت بیشتری می‌طلبد.

مسابقه هوشمند اخروی نیز که وعده‌دهنده کمال ابدی برای برندگان است، دارای قوانینی مختص به خود است. از مهم‌ترین ویژگی‌های حرکت انسان به سوی رقابت تعیین‌کننده آخرت، داشتن سرعت کافی است. برای رسیدن به سرعت مورد نیاز مسابقه‌دهندگان باید از دو اصل مهم پیروی نمایند:

اصل اول و اصل دوم: درجازدن ممنوع و عقب‌گرد ممنوع

برای اینکه انسان حرکت رو به رشدی داشته باشد، باید همواره تلاش نماید هر روزش بهتر از روز قبل باشد. قرآن در آیات متعددی انسان را به تلاش فرا می‌خواند: «مَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَ سَعَىٰ لَهَا سَعِيهَا وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعِيهِمْ مَشْكُورًا» (اسراء: ۱۹). سعی انسان برای کسب بهترین نتیجه در رقابت آخرت باید دائمی بوده و از عقب‌گردی و درجازدن به دور باشد. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ اسْتَوَىٰ يَوْمًا فَهُوَ مَعْبُودٌ وَ مَنْ كَانَ آخِرُ يَوْمِهِ شَرًّا مِمَّا فَهُوَ مَلْعُونٌ...» هر کس دو روزش برابر باشد زیان کرده و هر کس فردایش بدتر است از رحمت الهی بی‌بهره است...» (شیخ صدوق، ۱۳۷۶، ج ۱، ص ۶۶۸). انسان در تلاشی پیوسته برای رسیدن به سعادت ابدی باید از عقب‌گرد به دور باشد؛ یعنی فردایش بهتر از امروز باشد تا دچار محرومیت از رحمت الهی نشود؛ همچنین از درجازدن پرهیز کند؛ یعنی دو روزش مساوی هم نباشد؛ چراکه دچار خسران می‌شود.

تماشاگران مسابقه

در هر مسابقه‌ای علاوه بر شرکت‌کنندگان تماشاگرانی نیز هستند که در جریان مرحله به مرحله انجام مسابقه قرار می‌گیرند. هرچه مسابقه باشکوه‌تر باشد، تعداد تماشاگران بیشتر خواهد بود. مسابقه آخرت به دلیل شدت رقابت میان مسابقه‌دهندگان بیشترین تعداد تماشاچیان را به خود اختصاص داده است: «... ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ» (هود: ۱۰۳). در این روز همه از پیشینیان و پسینیان جمع شوند و همه خلایق از جن و انس و اهل آسمان و زمین حاضر گردند (الطبرسی، ۱۳۷۲، ج ۵، ص ۲۹۲). حضور همه خلایق حکایت از عظمت مسابقه خطیر آخرت دارد؛ مسابقه‌ای که همگان ناظر بر روند اجرای مسابقه و چگونگی اعلام نتایج نهایی‌اند.

عدالت محوری

در هنگام سنجش اعمال مسابقه‌دهندگان و اعلام نتایج نهایی رعایت عدالت در همه شئون امری بسیار ضروری است. در مسابقه تعیین‌کننده آخرت هم داور مسابقه به حق حکم کردن شهره است و هم اعلام نتایج مسابقه بر اساس عدالت است: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ...» (نساء: ۴۰). خداوند از ذره‌ای ستم به دور است، چه رسد به ظلمی بزرگ و در حق بندگان عادل است (ابن‌عاشور، ۱۴۲۰ق، ج ۴، ص ۱۲۸). قرآن کریم در آیات متعددی به برقراری دقیق عدالت در صدور کارنامه پایانی مسابقه سرنوشت‌ساز آخرت اشاره می‌کند؛ از جمله می‌فرماید:

• أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ (ص: ۲۸).

• فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (زلزال: ۷-۸).

عدالت‌محور بودن مسابقه آخرت به تلاشگران امیدواری دوچندانی می‌بخشد. وقتی رقابت پایانی اخروی طوری مفهوم‌سازی می‌شود که انسان در دنیا بداند که در حضور داوری عادل همه اعمالش محاسبه می‌شود و جایگاه نیکوکاران با مفسدان یکی نیست با پشتکاری فوق‌العاده خود را برای مسابقه نهایی آماده می‌سازد.

پایان فرصت اعتراض

وقتی در یک رقابت شرکت‌کنندگان در نهایت آزادی به کسب انواع آمادگی‌ها می‌پردازند و با شروع مسابقه در حضور همه با هم رقابت می‌کنند و داور عادل کارنامه‌ای صادر می‌کند که تمام تلاش و کم‌کاری مسابقه‌دهندگان در آن لحاظ شده است، دیگر جایی برای اعتراض نمی‌ماند. مسابقه آخرت در قالب چنین مسابقه‌ای در نهایت اتقان تصویرسازی شده است که هنگام اعلام نتایج جایی برای فرصت اعتراض نمی‌ماند: «الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» (یس: ۶۵). در آخرت بدن‌های آنها علیه‌شان شهادت می‌دهند. زبان‌ها بسته‌شده و دست‌ها صحبت می‌کنند و پاها شهادت می‌دهند (سید قطب، ۱۴۲۵ق، ج ۵، ص ۲۹۷۳).

مفهوم‌سازی آخرت در قالب مفهوم تجربی مسابقه انسان فهیم را به تلاش مضاعف در دنیا وا می‌دارد تا در نهایت کوشش تمام قوای خود را برای پیروزی در رقابتی نفس‌گیر در حیات آخرت به کار گیرد. رقابتی که با وجود عدالت‌محور بودن دیگر جایی برای اعتراض و بازگشت باقی نمی‌گذارد و مهرزدن بر دهان معترضان و شهادت دست و پا راه اعتراض را بر شاکیان در صدور نتیجه پایانی مسابقه آخرت می‌بندد.

۷. تناظرهای نظام‌مند در نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» در مؤلفه‌های بخش سوم

۷-۱. نگاشت آخرت به مثابه مسابقه

- مردگان متناظرند با شرکت‌کنندگان در مسابقه.
- خداوند متعال متناظر است با داور مسابقه.
- درج‌زدن ممنوع و عقب‌گرد ممنوع متناظرند با قوانین مسابقه.
- همه خلایق، همه انسیان و جنیان، همه اهل آسمان و زمین متناظرند با تماشاگران مسابقه.
- عدالت داوری خداوند و دادن پاداش نیک و مجازات ذره‌ای شر و تفاوت جایگاه نیکوکاران و پرهیزکاران با مفسدان و فاجران متناظرند با عدالت‌محوری مسابقه.
- مهرزدن بر دهان معترضان و شهادت دست و پا متناظرند با پایان فرصت اعتراض.

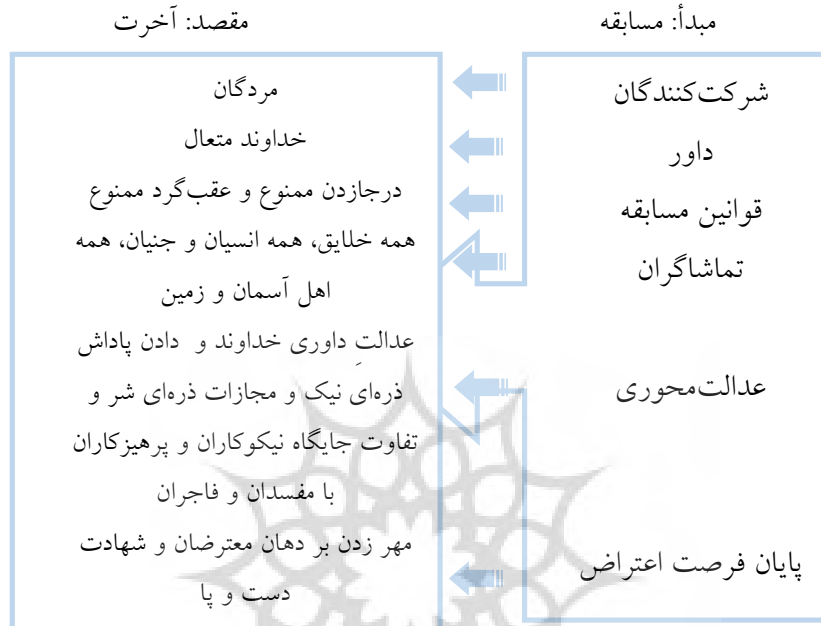
۱۹۳

ذهن

مفهوم‌سازی نگاشت تناظرهای نظام‌مند حوزه مبدأ بر حوزه مقصد در استعاره مفهومی «آخرت مسابقه»...

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۹. نگاشت استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است»

نمودارنگاشت حوزه مبدأ برحوزه مقصد در مؤلفه‌های بخش سوم

۹. مؤلفه‌های بخش چهارم مسابقه

۹-۱. کیفیت رقابت

هرچه جوایز یک مسابقه ارزشمندتر باشد، رقابت رقبا تنگاتنگ‌تر خواهد بود. مسابقه آخرت یک مسابقه طولانی با بهترین جوایزی است که انسان خاکی در دنیا فقط وصف آنها را می‌شنود و کوچک‌ترین بهره‌ای از این جوایز ندارد. قرآن کریم در آیات متعددی به کیفیت و شدت مسابقه آخرت اشاره می‌کند که تعدادی را از نظر می‌گذرانیم:

- «فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَةُ الْكُبْرَى» (نازعات: ۳۴). «طامه» یعنی عالیه و غالبه و آن قیامت است که بر هر بلیه هولناک غالب است و رخدادی بزرگ‌تر از آن نیست (الطبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱۰، ص ۶۵۹).
- «فَذَلِكَ يَوْمٌ عَسِيرٌ» (مدثر: ۹). حوادث جهان آخرت و گذر از گردنه‌های

سخت و طی مراحل آن برای همه سخت است، حتی برای مؤمنان (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۶۷).

- «... يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا» (مزمّل: ۱۷). این گویاترین تعبیر از حوادث هولناک آخرت است؛ حوادثی که گذراندن آنها به قدری سخت است که اطفال را پیر می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۱۰۹).

اشاره قرآن به رخداد عالیبه و غالبه، سختی فوق‌العاده و پیرشدن کودکان همه تعابیر روشنی هستند که شدت رقابت در مسابقه بسیار بزرگ آخرت را توضیح می‌دهند؛ درحقیقت مفهوم‌سازی از متن مسابقه اخروی در قالب این مفاهیم اهل خرد را به اندیشه و می‌دارد و زنگ خطری برای تکذیب‌کنندگان رقابت روز جزاست.

۳-۲-۴. برندگان و سعادت‌مندان

کسانی که از هیچ تلاشی برای رسیدن به سعادت فروگذاری نکنند، برندگان در رقابت محسوب می‌شوند. خداوند برندگان مسابقه آخرت را رستگاران می‌نامد. در احادیث و آیات بسیاری به رستگاران که برندگان و مدال‌آوران رقابت تنگاتنگ آخرت‌اند، اشاره شده است:

- قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى (اعلی: ۱۴).
- ... أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (آل عمران: ۱۰۴).
- فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ (قصص: ۶۷).

بر اساس آیات پاکان، داعیان به خیر، آمران به معروف و ناهیان از منکر و توبه‌کنندگان مؤمن نیکوکار کسانی‌اند که در رقابت آخرت در زمره برندگان‌اند. تداعی مفهوم مجرد آخرت در سیمای مسابقه‌ای سرنوشت‌ساز حرکتی پویا در انسان سعادت‌جو ایجاد می‌کند تا لحظه‌های زندگی زودگذر دنیا را قدر دانسته، با پیروی از رهنمودهای مربیان الهی، خود را برای رسیدن به سعادت نهایی در مسابقه سرنوشت‌ساز آخرت آماده سازد.

جایزه برندگان و تسهیلات ویژه برندگان

هر اندازه مسابقه‌ای دارای مراحل سنگین‌تری باشد جوایز شرکت کنندگان نیز با ارزش‌تر خواهد بود؛ از آنجا که زندگی در جهان آخرت جاودانه و به تعبیر قرآن «دارالقرار» است، قطعاً برندگان مسابقه اخروی از ماندگارترین جوایز بهره‌مند خواهند شد. امام علی علیه السلام می‌فرمایند: «... إِنَّ الْيَوْمَ الْمَضْمَارُ وَغَدَا السَّبَاقُ وَالسَّبَقَةُ الْجَنَّةُ...» آگاه باشید، امروز روز تمرین و آمادگی و فردا روز مسابقه است. هر که پیش افتد، بهشت جایزه اوست...» در قرآن کریم نیز در آیات متعددی بهشت جاویدان به عنوان پاداش و جایزه نهایی آمده است: «... وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ...» (آل عمران: ۱۸۵). پاداش کامل برندگان در قیامت داده می‌شود و برنده واقعی کسی است که از آتش نجات یابد و وارد بهشت شود (جوادی آملی، ۱۳۸۲، ج ۴، ص ۱۸۹).

وعده بهشت جاویدان سراسر نعمت به برندگان مسابقه سرنوشت‌ساز آخرت بالاترین انگیزه را در مسابقه‌دهندگان ایجاد می‌کند تا با تجهیز خود به انواع شایستگی‌ها از رستگاران و سعادت‌مندان جا نمانند و برای آبادانی خانه جاوید خود تلاش نمایند. برندگان جایزه بهشت تسهیلاتی ویژه نیز دارند که بر اساس آیات قرآن به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

- ... فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ... (محمد: ۱۵).
- يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ (دخان: ۵۳).

وجود نهرهایی از شیر و شراب لذیذ و عسل مصفا، وجود هر گونه محصول، آموزش پروردگار و لباس‌های فاخر همه از امتیازهایی است که نصیب برندگان نهایی راه‌یافته به بهشت می‌شود. انسانی که دنیا را مرحله ابتدایی فرض می‌کند با تلاشی

مضاعف دارای انگیزه‌ای مثبت و امیدی روشن است تا در مسابقه آخرت از ظفریافتگان و سعادت‌مندان باشد و با بهره‌مندی از بهترین جایزه جاویدان از بالاترین تسهیلات برخوردار گردد.

مجازات بازندگان

قرآن کریم درباره اجرای عدالت در آخرت می‌فرماید: «فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ» (زلزال: ۷-۸)؛ هر کس به اندازه ذره‌ای کار خیر کرده باشد، پاداش آن را می‌بیند. ذره به اندازه مورچه کوچک یا غباری در شعاع خورشید است و هر کس به اندازه ذره‌ای بدی کرده باشد، آن را در نامه عملش می‌بیند (الطبرسی، ۱۴۱۲ق، ج ۴، ص ۵۲۳). بر اساس قرآن شقاوت‌مندان مستحق ورود به جهنم‌اند: «وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا... وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا...» (زمر: ۷۱).

طبق آیات، جهنم جایگاه بازندگان مسابقه عظیم آخرت است؛ چراکه خداوند با فرستادن پیامبران به عنوان مربیان هدایت‌گر انسان‌ها در مرحله آمادگی دنیا و کتب روشن‌گر بر همگان اتمام حجت نموده است؛ مربیانی که همواره انسان‌ها را به سوی نیکی دعوت می‌کردند و از عاقبت عذاب سوزان آخرت بیم می‌دادند. کسانی که دعوت پیامبران را تکذیب نموده‌اند، بازنده میدان مسابقه آخرت‌اند و با پشیمانی رهسپار جهنم می‌شوند.

امتیازات منفی بازندگان

جهنمیان به تناسب شدت کم‌کاری‌شان، امتیازهایی منفی نیز شامل حالشان می‌شود که به برخی چون آب جوشان، مکان تنگ، عذاب سوزان، زشت‌منظری و لباس‌های گداخته اشاره می‌شود:

- ... لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ... (انعام: ۷۰).
- وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقْرِنِينَ... (فرقان: ۱۳)
- تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالْحُوتِ (مؤمنون: ۱۰۴).

- سَرَابِيْلُهُمْ مِنْ قَطْرَانٍ... (ابراهیم: ۵۰).

بازندگان و شقاوت‌مندان

بر اساس آیات دانسته شد که جهنم با امتیازهای منفی جایگاه بازندگان مسابقه تعیین‌کننده آخرت است. درباره اینکه چه کسانی در جهنم قرار می‌گیرند، امام موسی کاظم علیه السلام می‌فرماید: «لَا يُخَلَّدُ اللَّهُ فِي النَّارِ إِلَّا أَهْلَ الْكُفْرِ وَالْجُحُودِ وَ أَهْلَ الضَّلَالِ وَ الشَّرْكَ» (العروسی الحویزی، ۱۴۱۵ق، ج ۱، ص ۹۴). قرآن کریم نیز در آیات متعددی به بازندگان و شقاوت‌مندان در دوزخ اشاره می‌کند؛ از جمله می‌فرماید: «... وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ» (غافر: ۴۳).

کافران، منکران، گمراهان، مشرکان و اسراف‌کاران در زمره شکست‌خوردگان مسابقه آخرت محسوب می‌شوند و مجازاتشان جهنم است. تداعی آخرت در چهره رقابتی طولانی با جایزه بهشت برای سعادت‌مندان یا مجازات جهنم برای بازندگان هر خردمند و صاحب‌تعلقی را به تفکر وادار می‌دارد تا با انتخاب مسیر صحیح و پیروی از دستورهای نجات‌بخش مقدمات پیروزی خود را در این مسابقه فراهم آورد.

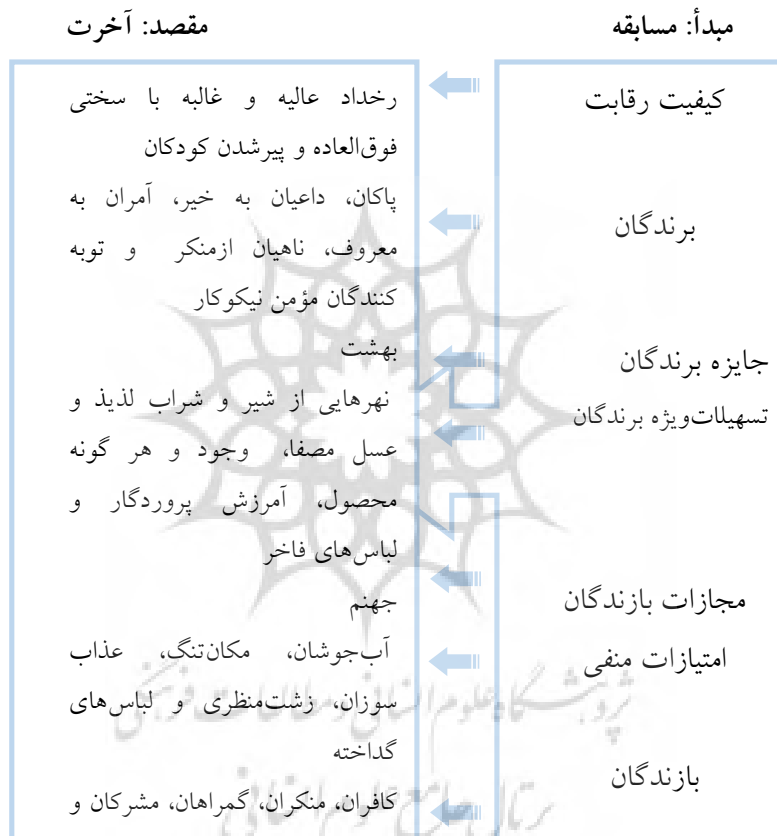
۱۰. تناظرهای نظام‌مند در نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» در مؤلفه‌های بخش

چهارم

۱۰-۱. نگاشت آخرت به مثابه مسابقه است

- رخداد عالی و غالبه با سختی فوق‌العاده و پیرشدن کودکان متناظر است با کیفیت رقابت.
- پاکان، داعیان به خیر، آمران به معروف و ناهیان از منکر و توبه‌کنندگان مؤمن نیکوکار متناظرند با برندگان مسابقه.
- بهشت متناظر است با جایزه برندگان.
- نهرهایی از شیر و شراب لذیذ و غسل مصفا، وجود هر گونه محصول، آمرزش پروردگار، لباس‌های فاخر متناظرند با تسهیلات ویژه برندگان.
- جهنم متناظر است با مجازات بازندگان.

- آب جوشان، مکان تنگ، عذاب سوزان، زشت‌منظری و لباس‌های گداخته
متناظرند با امتیازات منفی بازندگان.
 - کافران، منکران، گمراهان، مشرکان و اسراف‌کاران متناظرند با بازندگان مسابقه.
- ۳-۱۰. نگاشت استعاره مفهومی «آخرت مسابقه است»

نمودار نگاشت حوزه مبدأ بر حوزه مقصد در مؤلفه‌های بخش چهارم

۱۱. مؤلفه‌های بخش پنجم مسابقه

۱۱-۱. دلایل شکست بازندگان

همان گونه که برندگان یک مسابقه پیروی از یک سلسله رهنمودها را دلایل پیروزی خود می‌دانند، بازندگان نیز به دلایلی برای شکست خود اذعان دارند. در مسابقه آخرت

در پایان رقابت جهنمیان دلایل گرفتاری و باخت خود را این گونه بر می‌شمارند: «مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ * قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ * وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمَسْكِينِ * وَكُنَّا نَحُوسُ * مَعَ الْخَائِضِينَ * وَكُنَّا نُكَذِّبُ بَيِّومَ الدِّينِ» (مدثر: ۴۲-۴۶). نبودن در زمره نمازگزاران استعاره از کل ایمان و نشان‌دهنده اهمیت نماز است. عدم رسیدگی به فقرا در روزهای سخت از عدم ایمان ناشی می‌شود و هم‌آوازی با باطل‌گرایان و پیروی از آنان از خطرناک‌ترین مسائل زندگی یک شخص است که سرنوشت او را به خطر می‌اندازد (سید قطب، ۱۴۲۵ق، ج ۶، ص ۳۷۶۱). تکذیب کردن روز جزا نماینده مصائب است و منکر روز رستاخیز تمام تعادل‌های موجود در زندگی‌اش را از دست می‌دهد و از عواقب جدی آخرت غافل می‌ماند (همان).

دوری از صف نمازگزاران، عدم اطعام مسکینان، پیروی از اهل باطل و تکذیب روز جزا از مهم‌ترین عوامل شکست مسابقه‌دهندگان آخرت می‌باشد. شرکت‌کنندگانی که تنها زندگی خود را محدود به دنیا می‌دانند، از مسابقه نهایی غافل می‌مانند؛ در حالی که قرآن با مفهوم‌سازی آخرت که سرای ماندگار است، در ساختار مسابقه‌ای عدالت‌محور و دشوار همواره شرکت‌کنندگان را به کسب انواع مهارت‌های ضروری فرا می‌خواند تا بدانند دنیا سرایی زودگذر است و سعادت ابدی مخصوص کسانی است که در رقابت اخروی پیروز میدان مسابقه گردند.

جایزه ویژه

در پایان رقابت آخرت علاوه بر بهشت و تسهیلاتش جایزه‌ای ویژه و متعالی‌تر از تمام جوایز وجود دارد که خداوند در آیات متعددی از قرآن از آن به «فوز العظیم» یعنی پیروزی بزرگ یاد می‌کند؛ از جمله می‌فرماید: «وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ» (توبه: ۷۲). در این آیه رضایت خداوند به عنوان پیروزی عظیم ذکر شده است که از همه جوایز بالاتر است و لذتی است که فنا در آن راه ندارد. رضایت خداوند متعال به عنوان خالق و رب بندگان از برندگان مسابقه آخرت جایزه

ویژه‌ای است که در اذهان محدود دنیوی توصیف نمی‌شود و قرآن از آن به پیروزی بزرگ تعبیر کرده است؛ پیروزی‌ای که مرتبه‌ای بالاتر از آن وجود ندارد و بالاترین درجه سعادت برای بندگان و رستگاران است.

اعلام نتایج

در یک مسابقه پس از پایان رقابت نتایج مسابقه توسط داوران و برگزارکنندگان اعلام می‌شود تا شرکت‌کنندگان در جریان رتبه‌های کسب کرده و جوایز خود فرار گیرند. در مسابقه آخرت به عنوان مسابقه‌ای هوشمند با ماندگارترین جوایز چگونگی اعلام نتایج در قرآن به صورت دادن کارنامه اعمال به دست راست یا چپ تصویرسازی می‌شود. بر اساس قرآن، کارنامه نتایج عده‌ای به دست راستشان داده می‌شود: «فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ...» (حاقه: ۱۹)؛

«فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ» (حاقه: ۲۲). اینها کسانی‌اند که به سعادت ابدی می‌رسند و جایگاهشان بهشت است؛ همچنین کارنامه نتایج گروهی دیگر به دست چپشان داده می‌شود: «وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ» (حاقه: ۲۵)؛ «ثُمَّ الْجَحِيمِ صَلْوَةٌ» (حاقه: ۳۱). اینان گروهی هستند که جایگاهشان دوزخ است.

بر اساس آیات کسانی که کارنامه به دست راستشان داده می‌شود، جایگاهشان بهشت است و کسانی که کارنامه به دست چپشان داده می‌شود، سیاه‌بختان رقابت عظیم آخرت‌اند. این تصویرسازی از اعلام نتایج هدفمندی جهان ابدی و حساب دقیق داوری خداوند را می‌رساند که بر اساس نتایج مسابقه‌دهندگان حکم نهایی را برایشان صادر می‌کند و کارنامه‌شان گذرنامه‌ای برای ورود به بهشت یا جهنم می‌شود.

خط پایان

همان گونه که هر مسابقه‌ای از نقطه‌ای آغاز می‌شود، نقطه‌ای انتهایی نیز دارد که با رسیدن به آن زمان رقابت پایان می‌پذیرد. در مسابقه عظیم آخرت انسان‌ها با مرگ وارد رقابت سخت و فشرده آخرت می‌شوند؛ همان گونه که خداوند مبدأ و سرچشمه حیات است و آفرینش جهان عبث و بیهوده نمی‌باشد و خلاقیت به حال خویش رها نگشته‌اند

مقصد و معادشان نیز به سوی خداوند حکیم می‌باشد. امیرالمؤمنین علیه السلام در خطبه ۱۹۸ **نهج البلاغه** می‌فرمایند: «... وَ إِلَيْهِ يَكُونُ مَعَادُكُمْ...» (الشریف الرضی، ۱۴۳۱ق، ص ۴۱۷).

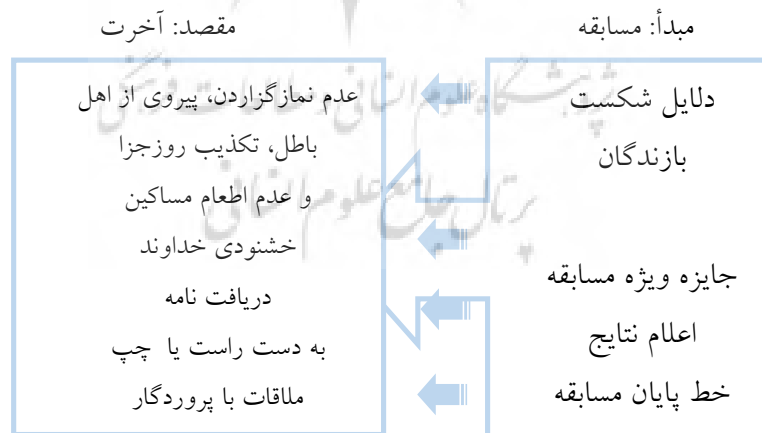
قرآن کریم نیز در آیات متعددی خط نهایی و پایان کار انسان را بازگشت به سوی خداوند و ملاقات با پروردگار عالم معرفی می‌کند: «وَ أَنْ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى» (نجم: ۴۲). آخرت زمان پایان کار انسان و زمان ملاقات با روی سفید یا با روی سیاه با پروردگار است. بر این اساس پایان سیر سالکان جمال الهی و پایان هر شیء محدودی هویت نامحدود خداوند است (جوادی آملی، ۱۳۸۲، ج ۴، ص ۳۴۴).

۱۲. تناظرهای نظام‌مند در نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» در مؤلفه‌های بخش پنجم

۱۲-۱. نگاشت آخرت به مثابه مسابقه

- عدم نمازگزاردن، پیروی از اهل باطل، تکذیب روز جزا و عدم اطعام مساکین متناظرند با دلایل شکست بازندگان.
- خشنودی خداوند متناظر است با جایزه ویژه مسابقه.
- دریافت نامه به دست راست یا چپ متناظر است با اعلام نتایج.
- ملاقات با پروردگار متناظر است با خط پایان مسابقه.

۱۲-۳. نگاشت استعاره مفهومی آخرت مسابقه است

نمودار نگاشت حوزه مبدأ بر حوزه مقصد در مؤلفه‌های بخش پنجم

نتیجه

قرآن کریم زبانی دینی و مذهبی دارد و زبان آن نه تنها وسیله بیان بلکه ابزار پردازش یک نوع نگرش خردمندانه درباره مبدأ و معاد می‌باشد. اندیشمندان بی‌شماری همواره به دنبال کشف ابعاد بیشتری از این معجزه پیامبر اکرم ﷺ بوده‌اند و برای رسیدن به فزونی بار معنایی در زبان قرآن به انواع روش‌ها تمسک جسته‌اند. از ابزارهای جدید در عصر حاضر که در فضای زبان‌شناسی شناختی مطرح شده و می‌توان در پرتو آن به تحلیل دقیق‌تر زبان قرآن پرداخت، نظریه استعاره مفهومی می‌باشد. با استعاره مفهومی شناخت مفاهیم مجرد و انتزاعی از طریق مفاهیم ملموس و مادی هموار می‌شود. مفاهیم انتزاعی قرآن به دلیل ماهیت تجربه‌ناپذیری که دارند از جمله حوزه‌هایی‌اند که ضرورت درک استعاری در آنها بیشتر احساس می‌شود؛ مثلاً مفهوم مجرد آخرت از جمله مفاهیمی است که درک آن مستلزم برقراری ارتباط استعاری میان این مفهوم و مفاهیم عینی است. در زبان قرآن حیات آخرت به اشکال مختلف برای انسان مفهوم‌سازی شده است تا قابل درک گردد. از جمله تعبیر قابل فهمی که قرآن کریم برای حیات آخرت به کار برده، تعبیر «مسابقه» می‌باشد. به‌کاربردن این تعبیر به عنوان حوزه مفهومی ملموس برای مفهوم ناملموس و پیچیده «آخرت» در قرآن استعاره مفهومی را می‌آفریند که در قالب نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» به تصویرسازی منسجم و نظام‌مند قرآن کریم از حیات اخروی در ساختار مفهوم تجربی مسابقه می‌پردازد. در این استعاره مفهومی با برقراری ارتباط و انسجام میان حوزه مبدأ یعنی مسابقه که مفهومی روشن است و حوزه مقصد یعنی آخرت که مفهومی انتزاعی دارد، راه برای درک مفهوم ماورایی و متافیزیکی آخرت هموار می‌شود. در نام‌نگاشت «آخرت مسابقه است» مجموعه‌ای از تناظرهای نظام‌مند بین مفاهیم مؤلفه‌های حوزه مقصد و مبدأ شناسایی می‌گردد که ما را به ترسیم نمودار نگاشت حوزه مبدأ بر حوزه مقصد رهنمون می‌سازد برخی از این نگاشت‌ها عبارت‌اند از: پیامبران الهی متناظرند با مربیان مسابقه؛ تمامی اعمال انسان متناظرند با عمل مورد مسابقه؛ مهرزدن بر دهان معترضان و شهادت دست

و با متناظرند با پایان فرصت اعتراض؛ بهشت متناظر است با جایزه برندگان؛ دریافت نامه به دست راست یا چپ متناظر است با اعلام نتایج؛ ملاقات با پروردگار متناظر است با خط پایان مسابقه. تصویرسازی قرآن از حیات آخرت در سیمای مسابقه در کانون استعاری آیات مربوطه مفهوم ذهنی جهان اخروی را در حوزه مبدأ ساختارمند می‌کند. از نتایج کاربردی این پژوهش آن است که با شناسایی تناظرهای نظام‌مند میان مفهوم مجرد آخرت و مفهوم روشن مسابقه زوایای ملموس متعددی از حیات انتزاعی پس از مرگ کشف می‌گردد و راه برای ورود هرچه بیشتر به بطون منسجم متنی قرآن هموار می‌شود. تداعی مفهوم ناشناخته آخرت در ساختار مسابقه رقابتی سخت و سرنوشت‌ساز را در ذهن انسان مادی سازماندهی می‌کند تا با فهم بهتر و ملموس‌تر وقایع عالم پس از مرگ با تغییر در سبک زندگی دنیوی به دنبال کسب معارف، اعمال صالح، توشه‌اندوزی و مهارت‌های لازم در مرحله مقدماتی دنیا برای پیروزی در رقابت طولانی و نفس‌گیر و تعیین‌کننده آخرت باشد.

منابع و مأخذ

* قرآن کریم.

۱. ابن بابویه (شیخ صدوق)، محمد بن علی؛ امالی؛ ترجمه محمدباقر کمره‌ای؛ تهران: کتابچی، ۱۳۷۶.
۲. ایزوتسو، توشیهیکو؛ خدا و انسان در قرآن؛ ترجمه احمد آرام؛ تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۱.
۳. جوادی آملی، عبدالله؛ تفسیر موضوعی قرآن (معاد در قرآن)؛ قم: اسراء، ۱۳۸۲.
۴. خمینی، روح‌الله؛ تفسیر سوره حمد؛ چ ۱، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۵.
۵. صرفی، زهرا، «بررسی مفهوم‌سازی استعاری "عمر سرمایه است" در سوره عصر»، مجله ذهن؛ ش ۸۲، ۱۳۹۹.
۶. قائمی‌نیا، علیرضا؛ استعاره‌های مفهومی و فضاهای قرآن؛ چ ۲، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۷.
۷. قمی، شیخ عباس؛ منازل الآخرة؛ چ ۵، قم: مؤسسه انتشارات ائمه، ۱۳۸۶.
۸. کوچس، زولتان؛ استعاره در فرهنگ؛ ترجمه نیکتا انتظام؛ چ ۱، تهران: انتشارات سیاه‌رود، ۱۳۹۴.
۹. مختاری آسکی، غلامرضا؛ فرهنگ ریاضیات پایه؛ چ ۱، تهران: فرهنگان، ۱۳۸۴.
۱۰. مطهری، مرتضی؛ بیست گفتار؛ چ ۵، تهران: صدرا، ۱۳۵۸.
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران؛ پیام قرآن (تفسیر نمونه موضوعی)؛ چ ۵، تهران: دارالکتب اسلامی، ۱۳۷۷.
۱۲. ابن عاشور، محمد طاهر؛ التحرير و التنوير؛ ط ۱، لبنان: مؤسسه التاريخ العربی، ۱۴۲۰ق.

١٣. ابن كثير، اسماعيل بن عمر؛ تفسير القرآن العظيم؛ بيروت: دار الكتب العلمية، ١٤١٩ق.
١٤. الحسيني البحراني، هاشم بن سليمان؛ البرهان في تفسير القرآن؛ قم: مؤسسة البعثة قسم الدراسات الإسلامية، ١٩١٢م.
١٥. الزمخشري، محمود بن عمر؛ الكشاف عن حقائق غوامض التنزيل و عيون الأقاويل في وجوه التأويل؛ بيروت: دار الكتب العربي، ١٤٠٧ق.
١٦. سيد قطب؛ في ظلال القرآن؛ بيروت: دار الشرق، ١٤٢٥ق.
١٧. الشريف الرضي، ابوالحسن محمد بن الحسين؛ نهج البلاغة (هو مجموع ما اختاره الشريف الرضي من كلام سيدنا امير المؤمنين علي بن أبي طالب (ع)؛ ط ١، قم: مؤسسة الرافد للمطبوعات، ١٤٣١ق.
١٨. صاحب عبيد، علي، پایان نامه دور الاستعارة المفهومية في فهم القرآن الكريم سورة النور إنموذجاً؛ جامعة آل البيت العالمية، ١٣٩٨.
١٩. الطباطبائي، محمد حسين؛ الميزان في تفسير القرآن؛ ط ٢، بيروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، ١٣٩٠ق.
٢٠. الطبرسي، فضل بن حسن؛ جوامع الجامع؛ قم: مركز مديريت حوزة علميه، ١٤١٢ق.
٢١. —؛ مجمع البيان في تفسير القرآن؛ ط ٢، طهران: ناصر خسرو، ١٣٧٢.
٢٢. طوسي، محمد بن الحسن؛ الأملی؛ قم: دار الثقافة، ١٤١٤ق.
٢٣. العروسی الحویزی، الشیخ عبد علی بن جمعه؛ نور الثقلین؛ ط ٤، قم: اسماعیلیان، ١٤١٥ق.
٢٤. الفخر الرازی، محمد بن عمر؛ التفسیر الكبير (مفاتیح الغیب)؛ ط ٣، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ١٤٢٠ق.
٢٥. مغنیة، محمدجواد؛ التفسیر الكاشف؛ ط ١، قم: دار الكتاب الإسلامی، ١٤٢٤ق.
26. Grady, Joseph E.; “Metaphor” in Geeraerts, D. and

Cuyckens, H. (ed); **The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics**; New York: Oxford University Press, pp.188-213, 2007.

27. Kövecses, Zoltan; **Metaphor** :A Practical Introduction; New York: Oxford University Press, Second Edition, 2010.
28. Lakoff, George; “The contemporary theory of metaphor”, In Geeraerts, Dirk (Ed.); (2006) **Cognitive linguistics: basic readings**, Cognitive linguistics research;34, New York: Mouton de Gruyter Berlin, pp.185-238, 1993.
29. Lakoff, George & Johnson Mark; **Metaphors we live by**; Chicago: The University Of Chicago Press, 2003.

